

МОНИТОРИНГ НА ПРОЦЕСОТ НА ЈАВНИ НАБАВКИ ВО РМ ПРВ КВАРТАЛЕН ИЗВЕШТАЈ

Мониторинг на процесот на јавни набавки во РМ Прв квартален извештај

Издава:

Фондација институт отворено општество – Македонија

За издавачот:

Владимир Милчин, извршен директор

Подготвил:

Центар за граѓански комуникации, Скопје

Уредници:

**Фани Каранфилова Пановска
Кире Миловски**

Лектура:

М-р. Татјана Б. Ефтимоска

Ликовно-графичко обликување:

Тони Васик

Печати:

Бато и Дивајн

Тираж:

250 примероци

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје
35.073.53:005.584.1(497.7)“2009”

МОНИТОРИНГ на процесот на јавни набавки во РМ : прв квартален
извештај, - Скопје : Фондација Институт отворено општество -
Македонија, 2009. - 10, 10 стр. ; 22 см

Насл. стр. на назначениот текст: Monitoring of the implementation
of the public procedures in the Republic of Macedonia : first
quarterly report. - Обата текста меѓусебно печатени по спротивни
насоки . - текст на мак. и англ. јазик

ISBN 978-608-218-010-6

а) Јавни набавки - Мониторинг - Македонија - 2009
COBISS.MK-ID 78808330

**КВАРТАЛНА АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД МОНИТОРИНГОТ
НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПРОЦЕСОТ
НА ЈАВНИ НАБАВКИ ВО РМ НА ЦЕНТРАЛНО НИВО**

февруари 2009

СУМАРЕН ИЗВЕШТАЈ

СУМАРЕН ИЗВЕШТАЈ

Центарот за граѓански комуникации од Скопје, во периодот од ноември 2008 до ноември 2009 година, го анализира спроведувањето на процесот на јавни набавки во РМ, кој е регулиран со Законот за јавни набавки. Предмет на анализа се јавните набавки што се спроведуваат од договорните органи на централно ниво. Анализата се спроведува преку следење на вкупно 160 постапки за јавни набавки (по 40 во секој квартал).

За да се добие што поцелосна претстава за спроведувањето на процесот на јавните набавки, анализата се спроведува од директен мониторинг на објавите и отворањето на понудите за избраните јавни набавки, сè до структурирани прашалници што им се доставуваат за одговарање и на економските оператори кои учествуваат во јавните набавки, и на договорните државни органи кои ги спроведуваат набавките.

Целта на анализата е да оцени како се спроведува процесот на јавни набавки во РМ во светло на новиот Закон за јавни набавки и дали и колку функционираат основните принципи на јавните набавки: транспарент-

ност, конкурентност, еднаков третман на економските оператори, недискриминација, законитост, економично, ефикасно, ефективно и рационално користење на буџетските средства, настојување да се добие најдобрата понуда под најповолни услови, како и отчетност за потрошените средства кај набавките.

Оттука, оваа прва квартална анализа ги даде следниве генерални забелешки:

- Често се менуваат годишните планови за јавни набавки, што укажува на лошо планирање на годишните потреби;
- И покрај децидната законска можност, тендерските документации не се објавуваат за преземање на веб-страниците на државните органи, со што може да им се заштедат пари на фирмите и да се скрати времетраењето на постапката;
- Не се користи законската можност за ангажирање на стручно лице, надворешен експерт за подготовка на техничката документација и за евалуација на понудите;

- При утврдување на критериумите за способност и техничка спецификација, има случаи на предвидување одредби и постапки кои можат да влијаат дискриминаторски;

- Висок е процентот на поништени постапки (17,5% од анализираните случаи), што може да укажува на нестручна подготовка на тендерите, а тоа значи губење на време, пари и доверба кај економските оператори;

- Поради злоупотреба на законската непрецизираност на роковите за донесување одлуки за избор на најповолната понуда, изборот во некои постапки трае и подолго од три месеци;

- Комисиите не ја почитуваат законската одредба за образложување на причините за избор или за неприфаќање на понудите;

- Голем дел од неприфатените понуди се одбиваат поради формални причини;

- Малку понудувачи вложуваат жалба на одлуката за избор, што делумно може да се должи на новите законски одредби;

- Договорните органи доцнат со исплата на договорите за јавни набавки, што влијае негативно врз работата на фирмите и врз реализацијата на договорите;

- 1/3 од вкупната вредност на јавните набавки во првите 6 месеци од 2008 година, односно 2.192.334.631,38 денари, се спроведени според постапки со барање на прибирање понуди и со преговарање без претходно објавување оглас, што може да претставува индикатор за низок степен на принципот на транспарентност во процесот на јавните набавки;

- Статистичките податоци за спроведените постапки и склучените договори за јавни набавки што ги прибира, ги обработува и ги анализира Бирото за јавни набавки овозможуваат само квантитативна, но не и анализа на јавните набавки од аспект на нивниот квалитет и динамиката на реализација, како и од аспект на проценувањето на економичноста, ефикасноста и ефективноста на јавните набавки во РМ.

Имајќи ги предвид овие забелешки, Центарот за граѓански комуникации препорачува:

- Објавување на тендерските документации на веб-страниците на договорните органи;

- Намалување на практиката на наплаќање надомест за преземање на тендерска документација во случаи каде што за тоа нема реални трошоци;

- Висината на банкарската гаранција да не се определува секогаш на максималните 3% од вредноста на набавката, туку до 3% од вредноста;

- Да се изработат стандардизирани обрасци од страна на БЈН за одредени предмети на јавна набавка, за да се унифицираат описите на тие предмети до онаа мера до која е возможно тоа;

- Да се изработат препораки и упатства до договорните органи кога и какви докази и прилози да се бараат од економските оператори за утврдување на критериумите за способност, со цел да се избегне можноста за дискриминација;

- Обука на членовите на комисиите за јавни набавки за новиот Закон за јавни набавки;

- Обезбедување континуитет во работата на членовите кои еднаш веќе поминале соодветна обука;

- Договорните органи да посветуваат повеќе внимание и време на дефинирање на тендерската документација, пред сè на техничката спецификација, со цел одредени критериуми да не бидат предмет на бодување, туку само на проверка дали го задоволуваат условот (критериумот);

- Да се предвиди законска одредба за задолжително

доставување на извештајот од постапката до сите учесници;

- БЈН да се вклучи во контрола на законитоста на постапките за јавни набавки;

- Да се размисли за воведување на задолжително доставување на договорите за јавни набавки до Државниот правобранител, за да обезбеди контрола на тоа дали склучените договори соодветствуваат на одлуката за избор на најповолната понуда;

- Да се реструктурира обработката на податоците кои ги прибира БЈН во правец кон овозможување не само квантитативна, туку и анализа на квалитетот и динамиката на реализација на јавните набавки;

- БЈН да ги идентификува сите субјекти кои имаат обврска за примена на одредбите од Законот за јавни набавки;

- Извештаите на БЈН за процесот на јавните набавки посеопфатно да ги анализираат и да ги коментираат сите елементи на јавните набавки и да добијат нова содржинска димензија во која, освен збир на статистички податоци, ќе се содржат и анализи, оценки, коментари, наоди, заклучоци и препораки во врска со ефикасноста, економичноста и ефективноста на јавните набавки во Република Македонија.

Центарот ќе ги достави извештаите и препораките од оваа квартална анализа до засегнатите надлежни органи и до сите други заинтересирани организации и институции.

Центарот им благодари на Бирото за јавни набавки, за изразената поддршка за спроведување на овој проект, на сите договорни органи и економски оператори кои учествуваа во мониторингот, како и на ФИООМ, за финансиската поддршка на проектот.

Имајќи предвид дека дел од договорните органи и од економските оператори сепак не изразија подготвеност да учествуваат во мониторингот, Центарот укажува на потребата од поголема транспарентност и кај органите, и кај деловните субјекти, со цел да се намалат просторот и сомнежот за постоење на корупција во јавните набавки во РМ.

**КВАРТАЛНА АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД МОНИТОРИНГОТ
НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПРОЦЕСОТ
НА ЈАВНИ НАБАВКИ ВО РМ НА ЦЕНТРАЛНО НИВО**

февруари 2009

ДЕТАЛЕН ИЗВЕШТАЈ

ДЕТАЛЕН ИЗВЕШТАЈ

План за јавни набавки – рокот за донесување се почитува, но честите измени на планот во текот на годината укажуваат на лошо планирање на годишните потреби

Договорните органи, во принцип, не би можеле да го донесат планот за јавни набавки пред да биде усвоен буџетот, врз основа на кој органите ги знаат точните суми на одобрени средства, односно средства што ги имаат на располагање за јавни набавки. Бидејќи државниот буџет се носи и се објавува во последните денови од годината, јануари е законскиот и реалниот период за носење на план за јавни набавки, што кај поголемиот број договорни органи е испочитуван.

Кај голем број договорни органи се извршени една или повеќе измени и дополнувања на планот за јавни набавки во текот на годината, што укажува на тоа дека процесот на планирање на реалните потреби од набавки не е многу успешен. Во одредени случаи, измените и дополнувањата се резултат на надворешни фактори (на пр. Владата прави ребаланс на буџетот и наложува одреден договорен орган да изврши одредена јавна

набавка, која првично не била планирана од тој договорен орган).

Објавување и преземање на тендерска документација – и покрај децидноста на Законот, тендерските документации не се објавуваат на веб-страниците на државните органи, со што може да им се заштедат пари на фирмите и да се скрати времетраењето на постапката

Речиси воопшто не се користи можноста за објавување на тендерската документација во електронска форма на веб-страница, иако речиси секој договорен орган има своја веб-страница. На тој начин, договорните органи не ја користат законската можност за скратување на постапката за 5 дена.

Поврзана со претходниот заклучок е честата практика да се наплаќа за подигнување на тендерската документација. Доколку тендерската документација е електронски објавена, договорните органи нема да имаат правна

основа да наплаќаат за подигнување на тендерската документација.

Голем дел од забелешките на економските оператори се упатуваат и на барањето за банкарска гаранција. Имено, иако во Законот е предвидено висината на гаранцијата да не изнесува повеќе од 3% од вредноста на понудата, во практиката вообичаено се бара токму највисокиот износ од 3%, што става во неповолна положба голем дел од економските оператори, особено оние кои учествуваат на повеќе тендери.

Препорака: Наспроти децидноста на Законот за јавни набавки во делот на објавувањето и преземањето на тендерската документација и во насока на подобрување на ефикасноста и намалување на трошоците за учесниците, практиката укажува на несоодветна примена на овие одредби. Оттука, треба да се промовира објавување на тендерските документации на веб-страниците, како и намалување на практиката на наплаќање надомест за преземање на тендерската документација во случаи каде што нема реални трошоци.

За да се овозможи што поголем број на понудувачи, а со тоа и поголема конкуренција, треба да им се укажува на органите дека висината на банкарската гаранција не треба секогаш да се определува на максималните 3% од вредноста на набавката.

Ангажирање на стручно лице, надворешен експерт – законска можност што ретко се користи

Законската можност за ангажирање на надворешни стручни лица кои на комисијата за јавни набавки ќе ѝ помогнат во евалуација на техничките, финансиските и други работи поврзани со понудите, многу ретко се користи во практиката. Услугите на надворешните експерти се користеле само во неколку постапки, односно онаму каде што договорниот орган не располага со стручен кадар за изработка на тендерска документација и за евалуација на понудите за предмет на набавка кој е специфичен. Но, има и случаи кога за одреден тип на предмет на јавна набавка, договорниот орган користи услуги од едно исто стручно лице.

Утврдување на критериуми за способност и техничка спецификација – главно се прецизно утврдени, иако има и случаи на предвидување одредби и постапки кои можат да влијаат дискриминаторски

Иако овие критериуми главно биле прецизно дефинирани и не биле дискриминаторски, сепак, има случаи во документите што се бараат за исполнување на техничка способност: да се поставуваат услови кои не можат да ги исполнат помалите или новите економски оператори; непотребно да се бараат дополнителни докази иако од еден приложен документ може да се утврди исполнување на повеќе услови, како и да се бараат дополнителни заверки и документи за учество на странски економски оператори.

Економските оператори често укажуваат на непрофесионален однос и нестручност на членовите на комисиите за јавни набавки при изработката на тендерската документација и при водењето на постапката.

Препораки: Имајќи предвид дека постојат најразновидни предмети на набавка, не е препорачливо и изводливо да се донесуваат (под)законски одредби за изработување на техничката спецификација. Но, за одредени предмети на јавна набавка секако дека можат да се изработат стандардизирани обрасци од страна на БЈН, со кои ќе се унифицираат описите на одредени предмети до онаа мера до која е возможно тоа. И при утврдувањето на критериумите за способност, не би требало да се прибегнува кон законски измени, туку кон добрата практика, односно кон тоа да им се укажува на договорните органи, преку препораки и упатства, кога и какви докази и прилози треба да се бараат од економските оператори, со цел да се избегне можноста за дискриминација.

Имајќи предвид дека Законот за јавни набавки е сè уште релативно нов, неопходна е обука на членовите на комисиите за јавни набавки, како и обезбедување на континуитет во работата на членовите кои еднаш веќе поминале соодветна обука.

Евалуација – потребно е поголемо внимание при одредување на критериумите за избор, за да се отстранат можностите за манипулација

Понудите често се отфрлаат поради превисока цена, и не само во оправдани и законски овозможени случаи. Доколку се работи за едноставна понуда на конкретен тендер, тогаш комисијата има право да ја отфрли понудата поради тоа што ја надминува проценетата вредност (обезбедениот износ на средствата), односно има основа да ја поништи постапката. Но, доколку има повеќе прифатливи понуди, тогаш дури и оние со повисока цена од проценетата треба да се евалуираат, а не автоматски да се отфрлат.

Понудувачите се поделени во одговорите на тоа дали критериумите за избор се правилно избрани и дефинирани. Тие што сметаат дека критериумите не се правилно дефинирани имаат сериозни забелешки или на фактот што единствен критериум за избор е цената, или пак обратно – што се даваат премногу бодови на критериумот квалитет, што нуди голема можност за субјективност и манипулација. Критериумот квалитет не би требало да се дефинира и да се бодува особено кога

станува збор за набавка на производи каде што услов за учество е исполнување на одредени стандарди (на пример, ИСО и сл.). Од друга страна, кога единствен критериум е цената, не постои простор за манипулација, но постои можност за избор на евтин производ со послаб квалитет (ова особено може да се однесува при набавката на лекови).

Во практиката, како критериум најчесто се дефинира „економски најповолна понуда“, а во помал број случаи – „најниска цена“. Кога критериум е економски најповолна понуда, тогаш елементи на овој критериум секогаш се цената и квалитетот во различен сооднос на бодување, а често се додаваат и други не толку соодветни елементи за бодување (на пример, рок на испорака и рок на плаќање).

Има и случаи кога критериумот „цена“ носел најмногу бодови, а како најповолна била избрана најскапата понуда, како и случаи кога на понудувачите не им бил овозможен увид во записникот, што е во спротивност со принципот на транспарентност и објективност.

Препораки: Договорните органи би требало да посветат што е можно повеќе време и внимание на добро дефинирање на тендерската документација, пред сè на техничката спецификација, со цел одредени критериуми да не бидат предмет на бодување, туку само на проверка дали го задоволуваат условот (критериумот). На тој начин, договорните органи ќе го дефинираат критериумот „најниска цена“ како единствен, но ќе бидат осигурени дека во фазата на евалуација (пред бодувањето), понудувачите ги исполнуваат и останатите услови и критериуми за да можат воопшто да бидат бодувани според цената.

Одлука за избор или поништување на постапка и рокови за донесување на одлуки – високиот процент на поништени постапки може да укажува на нестручна подготовка на тендерите и губење на време, пари и доверба кај економските оператори, а поради злоупотребата на законската непрецизираност на роковите за донесување одлуки, изборот често се пролонгира и подолго од три месеци

Одлука за избор на најповолната понуда е донесена само во 60% од анализираниите постапки за јавни набавки. Во 22,5% од случаите одлуката сè уште не е донесена, додека во 17,5% постапката е поништена.

Високиот процент на поништени постапки зборува за нестручност при подготовката на тендерите и значи ненавремена набавка и губење на време, пари и доверба кај економските оператори.

Иако не постои законски рок во кој договорните органи се должни да ја донесат одлуката, во главно одлуките се донесуваат во рок од 15 до 20 дена од денот на јавното отворање. Сепак, има постапки во кои премногу долго трае евалуацијата и донесувањето на одлуката (и до 96 дена), што укажува на неефикасност во постапките за јавни набавки.

Договорните органи го почитуваат законскиот рок од 3 дена за доставување на одлуката до економските оператори, а некои од нив заради забрзување на постапката (течењето на роковите за жалба), одлуката ја испраќаат и по факс.

Препораки: За да се зголеми процентот на успешни постапки за јавни набавки, треба да се размисли за воведување контроли за проценка на објективноста при поништување на постапките и санкции за членовите на комисиите ако се утврдат субјективни пропусти. Заради поголема брзина и ефикасност на постапката, како и со цел економските оператори да не бидат во неизвесност и со врзани финансиски средства (банкарска гаранција), треба да се определи законски рок за донесување на одлуката, кој може да биде различен, во зависност од вредноста на постапката или од бројот на понудувачите. Во оваа насока, како втора опција, може да се размисли за воведување на еден максимален законски рок до кој комисиите ќе мора да донесат одлука за избор.

Образложување на одлуките и усогласеност на одлуката за избор со критериумите – комисиите не ја почитуваат законската одредба за образложување на причините за избор или за неприфаќање и одбиваат најголем дел од понудите поради формални причини

Повеќето економски оператори наведуваат дека во известувањето и во одлуката за избор, не се почитува законската одредба да се образложат причините за избор на најповолната понуда и причините за отфрлање на понудата, туку во одлуките на комисиите за јавни набавки само се наведува која понуда била избрана за најповолна.

Донесените одлуки за изборот се во согласност со дефинираните критериуми за избор, но често се случува во фазата на евалуација поголемиот број понуди да бидат отфрлени од различни формални причини, со што на крајот изборот се врши од единствената прифатлива понуда, иако условите од таа понуда во поглед на цената, квалитетот и сл., не се најповолните.

Препорака: Со оглед на тоа што генерално не се почитува обврската за доставување на образложено известување за неприфаќање или неизбор на понудата, треба да се размисли за ставање на законска одредба за задолжително доставување на извештајот од постапката до сите учесници, што ќе ја зголеми транспарентноста на постапката.

Жалбена постапка – мал дел од понудувачите вложуваат жалба, што делумно се должи на новите законски одредби кои почнаа да се применуваат со почетокот на мониторингот на јавните набавки

Само мал дел од економските оператори во анализираниите постапки за јавни набавки вложиле жалба, што делумно се должи на тоа што некои од постапките сè уште се во тек (нема одлука за избор или известување за донесена одлука), а делумно и на новите законски правила за вложување на жалба, кои започнаа да се применуваат при крајот на минатата година, токму од периодот кога почна следењето на постапките со овој проект.

Жалбените наводи најчесто се однесуваат на: содржината на одлуката за избор, несогласување со одлуката дека избраниот понудувач ги исполнува условите, како и на елементите на критериумот за економски најповолна понуда. Во жалбените наводи понекогаш се бара ставање на одлуката за избор вон сила и повторна евалуација, а понекогаш поништување на целата постапка.

Само кај неколку постапки е добиен одговор (одлука) по жалба, кој економските оператори го оценуваат како несоодветен, односно како недоволно образложен или како воопшто необразложен. Освен тоа, во 2 постапки, според економските оператори, не е почитуван законскиот рок од 15 дена за донесување одлука по жалба. Ниеден од контактираните економски оператори не побарал натамошна судска заштита по одлуката на Комисијата за жалби.

Поради краткиот период на функционирање на Државната комисија за јавни набавки, не можат да се дадат оценки за нејзината работа, особено за образложување на причините за донесените одлуки по жалбите.

Спроведување на договорите за јавни набавки – договорните органи доцнат со исплатата на договорите

Една од позначајните забелешки на економските оператори е неоправданото доцнење на договорните органи со исплатата за добиениот и реализиран договор, што во одредени случаи изнесува и повеќе од 10 месеци. Се смета дека ова има негативен ефект врз

работата на фирмите и врз реализација на договорите. Исто така, нема контрола врз работењето на договорните органи, како во самиот тек на постапката, така и при реализацијата на доделениот договор.

Препораки: БЈН да се вклучи во контрола на законитоста на постапките за јавни набавки и да се размисли договорите за јавни набавки да се доставуваат до Државниот правобранител (во случај кога се јавува државен орган како договорен орган), со што би се обезбедила контрола во насока на тоа дали склучените договори соодветствуваат на одлуката за избор на најповолна понуда.

Статистички податоци за спроведените постапки и склучените договори за јавни набавки во РМ, што ги прибира, ги обработува и ги анализира Бирото за јавни набавки – да се реструктурира обработката на податоците со цел освен квантитативна, да се овозможи и анализа на јавните набавки од аспект на нивниот квалитет и динамиката на реализација, како и од аспект на проценувањето на економичноста, ефикасноста и ефективноста на јавните набавки во РМ

Големiot број статистички податоци и показатели поврзани со јавните набавки можат да претставуваат добра основа во постапката за темелно анализирање и согледување на функционирањето на економскиот и правниот систем во оваа исклучително важна област во нашата земја. Меѓутоа, содржината на извештајот на БЈН (полугодишен) и податоците и показателите изнесени во него, не претставуваат доволна и прецизна основа за транспарентно информирање на јавноста во поглед на состојбата во областа на јавните набавки од аспект на:

- Законитост и правна регулираност на постапките за спроведување на јавните набавки;
- Движење и анализа на финансиските текови во областа на јавните набавки;
- Импликациите врз јавната потрошувачка; и
- Почитување на основните економски стандарди и принципи во управувањето и трошењето на јавните пари, поточно принципите на економичност, ефикасност и ефективност.

Ваквото мислење произлегува од следново:

- Извештаите на БЈН претставуваат преглед на статистичките податоци за спроведување на јавните

набавки во РМ, без констатации, коментари, анализи, согледувања, заклучоци и предлагање мерки за унапредување на спроведувањето на процесот на јавните набавки во РМ;

- Статистичките податоци се дадени само како апсолутни бројки и истите не можат да ја презентираат во целост сликата за процесот на јавните набавки. Отсуствува анализа на нивните релативните големини, споредени во временска динамика или серија, за да може попрецизно и реално да се согледаат тенденциите во процесот на јавните набавки;

- Не постои анализа, согледување или коментар на БЈН за високиот број на склучени договори за јавни набавки по пат на прибирање понуди. По пат на ваква постапка, склучени се дури 74,4% од договорите за јавни набавки, или 6449 од вкупно 8668 договори за периодот јануари-јуни 2008 година (5517 без објавен оглас и 932 со објавен оглас). Вкупната вредност на овие договори изнесува 1 435 402 150,15 денари, или 18,8% од вкупниот износ на јавните набавки. Ова може да преставува индикатор за низок степен на принципот на транспарентност во процесот на јавните набавки;

- Ако кон бројот на склучените договори од прет-

ходната точка (6 449) се додадат и 544-те договори за јавни набавки во износ од 756 932 461,23 денари, кои се склучени во постапка со преговарање без претходно објавување на оглас, вкупниот број договори кои во себе содржат нетранспарентност се зголемува на 6993, или 80,7% од вкупниот број на договори (8 668), чиј износ од 2 192 334 631,38 денари достигнува 28,7%, или скоро 1/3 од вкупниот износ на јавните набавки во РМ;

- Отсуствува анализа за износот на јавните набавки според долгорочноста на предметот на набавката, како на пример на: трајни, капитални, основни средства, недвижни и движни ствари и друг вид средства од траен карактер, обртни средства, ситен инвентар и други средства од времен карактер и сл., со цел поефикасно да се следат принципите на економичност, ефикасност и ефективност на јавната потрошувачка, изразена преку трошењето на буџетот на државата, корисниците на буџетот, буџетите на локалните самоуправи и другите јавни установи, јавни претпријатија и квазидржавни институции во РМ;

- Во документот се користат описни и/или недоволно дефинирани категории за структурата на јавните набавки, што претставува тешкотија за обичниот

читател или за јавноста да ги следи показателите и да извлекува соодветни заклучоци за видот и карактерот на јавните набавки;

- Документот содржи некои показатели за известувањето на договорните страни за поништување на постапката, но нивната презентација, анализа и квалитет не се на ниво кое обезбедува сигурност дека следењето на овој сегмент од јавните набавки е целосен;

- Документот се однесува само за 700 договорни органи или субјекти, регистрирани на веб-информациониот систем на Бирото, и тоа само за првото полугодие, што значи дека сè уште не постои сигурност во презентирањето на податоците за целината на јавните набавки во РМ, а со тоа отсуствува и можноста за изведување сигурен и прецизен заклучок за транспарентноста, економичноста, ефикасноста и ефективноста на областа на јавните набавки во целост.

Препораки: Принципот на транспарентност во областа на јавните набавки сè уште е на многу ниско ниво, што како последица ја има неможноста потребата од јавни набавки да биде оправдана, од аспект на нивната економичност, ефикасност и ефективност.

Оттука, се препорачува следново:

- Да се реструктурира обработката на податоците со кои располага Бирото за јавни набавки во правец на тоа да се овозможи не само квантитативна, туку и анализа од квалитетот и динамиката на реализација на јавните набавки;

- Бирото за јавни набавки да ги идентификува сите субјекти кои имаат обврска за примена на одредбите од Законот за јавни набавки, со цел да се воспостави прецизен, сеопфатен и ефикасен систем на статистичка, финансиска и економско-правна анализа на процесот на јавните набавки;

- Бирото за јавни набавки да пристапи кон навремено информирање на јавноста преку издавање на месечни, полугодишни и годишни извештаи за процесот на јавните набавки во Република Македонија, во кои сеопфатно ќе ги анализира и ќе ги коментира сите елементи на јавните набавки, вклучувајќи го и процесот на нивното оспорување и обжалување пред Комисијата за јавни набавки и надлежните судски органи, како и елементите од соработката со надлежните извршни, судски органи и органите за борба против криминалот и корупцијата во оваа област;

- Извештаите и другите документи на Бирото за јавни набавки подготвени за пошироката јавност треба да добијат нова содржинска димензија и освен збир на статистички податоци, да содржат и анализи, оценки, коментари, наоди, заклучоци и препораки во врска со ефикасноста, економичноста и ефективноста на јавните набавки во Република Македонија.